De kustbatterijen van Curaçao en Aruba

Defensie van onze raffinaderijen tegen Hitler

De kustbatterijen op Curaçao en Aruba werden opgericht om een invasie of aanval op de voor de geallieerden zo belangrijke olieraffinaderijen tegen te gaan. In 1939 en 1940 verrezen kolossale kustbatterijen en verspreid over deze eilanden ook 'gewone' batterijen, die totaal verschilden van de forten. De bouw van de Kustbatterij Steenrijk op Curaçao en van Juwana Morto op Aruba vond meer dan zestig jaar geleden plaats in een tijdvak dat zo verschillend is van het leven nu, dat zij geschiedkundig minstens net zo waardevol zijn als de 36 historische forten en geschutstellingen.

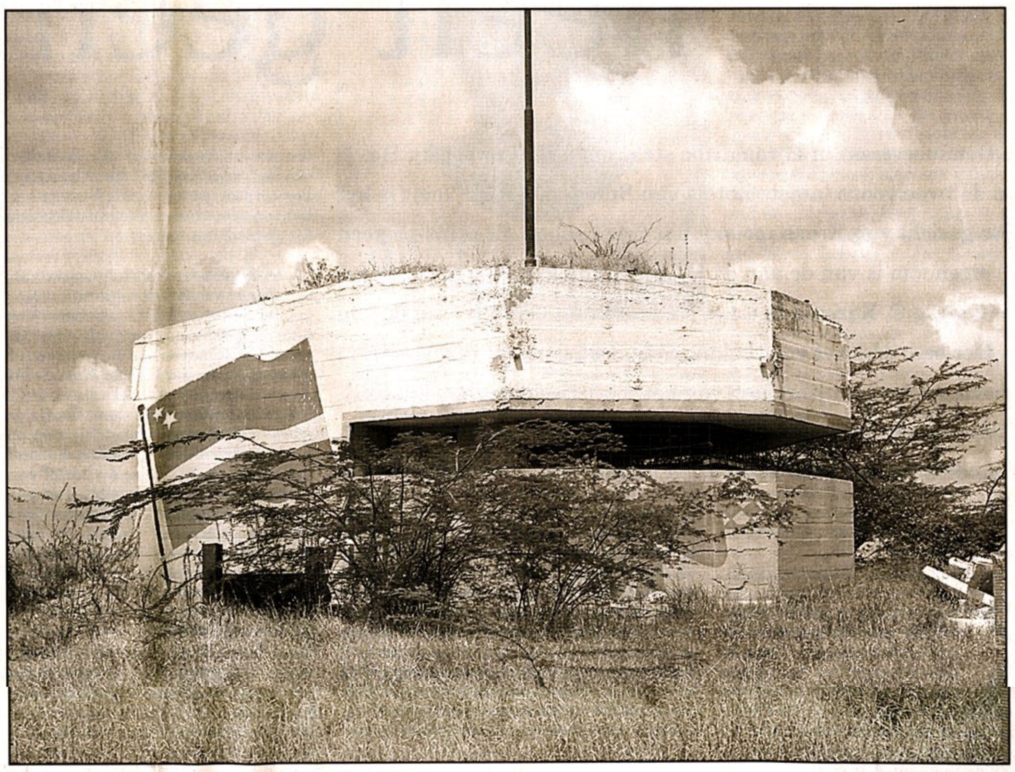

Het restant van de commandopost van de kustbatterij op Steenrijk anno 2004.

Na enige verbouwingen aan Fort Amsterdam in de loop van de negentiende eeuw, dat na 1826 niet meer als fort werd gebruikt, is er jarenlang niets aan fortenbouw gedaan. Het tijdperk van de historische forten was voorbij en met de bouw van nieuwe defensiewerken is men, wat Curaçao en Aruba betreft, pas in 1939-1940 begonnen. De kustbatterijen op Curaçao en Aruba werden opgericht om een invasie of aanval op de voor de geallieeerden zo belangrijke olieraffinaderijen tegen te gaan. Op deze twee eilanden verrezen in 1939-1940 grote kustbatterijen en, over de eilanden verspreid ook 'batterijen', die een ander soort verdedigingswerken waren dan de forten.
De bouw van de Kustbatterij Steenrijk op Curaçao en van Juwana Morto op Aruba dateert uit de Tweede Wereldoorlog, meer dan zestig jaar geleden. Het leven zag er toen heel anders uit, de oorlogsdreiging was reëel, maar dat zal niet iedereen tegenwoordig even bekend zijn. Toch moeten deze (kust)batterijen beschouwd worden als minstens even 'historisch' als de 36 historische forten en geschutstellingen die meer algemeen bekend zijn.

HITLER
Hitler heeft zich persoonlijk driemaal met Aruba en tweemaal met Curaçao bemoeid, omdat Groot Brittannië – nadat in september 1939 de Tweede Wereldoorlog was uitgebroken – bijna al zijn vliegtuigbrandstof van hier betrok.
Reeds begin 1940 heeft men aan Hitler een plan voorgelegd om de raffinaderijen op onze eilanden, waarvan men wist dat de defensie niet veel betekende, lam te leggen. Hitler heeft dit plan van de hand gewezen, bevreesd als hij was dat het stellen van oorlogsdaden op het westelijk halfrond wel eens tot een vervroegd intreden van de Verenigde Staten in de oorlog aan de zijde van de Engelsen zou kunnen leiden. Om dezelfde reden besloot Hitler op 21 mei 1940 het toen door Franse troepen bezette Aruba voorlopig niet te laten bombarderen. De derde maal dat hij zich met de eilanden bemoeide was in januari 1942. Hij hoefde zich na Pearl Harbor wat de VS betreft geen beperkingen meer op te leggen en gaf toen opdracht tot een verrassingsbeschieting van Aruba en Curaçao die, zoals wij weten, heeft plaatsgevonden, maar mislukte.

VOORBEREIDINGEN
Toen in september 1939 de Tweede Wereldoorlog uitbrak, steeg in de Nederlandse Antillen, of zoals het toen nog heette 'gebiedsdeel Curaçao', de spanning of men in de oorlog betrokken zou worden als Nederland daarin verwikkeld raakte.
Als oud-landmacht officier besefte de toenmalige gouverneur Wouters al vrij snel dat het aan hem toevertrouwde gebiedsdeel vrijwel onverdedigd was en dat terwijl hier drie olieraffinaderijen waren, waarvan die van Aruba en van Curaçao tot de grootste van de wereld behoorden. De derde raffinaderij was de Arend Petroleum Maatschappij op Aruba van het Shell-concern, maar voor gespecialiseerde producten.
In februari arriveerde de kanonneerboot Johan Maurits van Nassau als gewoon stationsschip, maar al gauw kreeg Wouters de toezegging dat er in plaats van het gewone stationsschip een zwaardere oorlogsbodem zou komen.
Samenvattend beschikten de Nederlandse Antillen in september 1939 over de Johan Maurits van Nassau, een onderzeeboot, die echter buiten beschouwing kan blijven omdat die direct na het uitbreken van de oorlog naar Engeland werd gedirigeerd, 64 mariniers op Aruba en 138 op Curaçao, een detachement Militaire Politie van 54 man op Aruba en 115 op Curaçao. Tenslotte waren er dan nog op Curaçao 139 man van het Vrijwilligerskorps Curaçao en op Aruba 11 man van het Vrijwilligerskorps Aruba.

Nadat het artillerie-instructieschip, de kanonneerboot Van Kinsbergen was aangekomen, keerde de Johan Maurits van Nassau in november 1939 naar Nederland terug. Als laatste maatregel om de defensie van de Nederlandse Antillen te versterken, werd door de Nederlandse regering besloten tot de bouw van twee kustbatterijen, een op Aruba en een op Curaçao, met algehele verwaarlozing van de andere vier eilanden.
In Engeland, dat na september 1939 in oorlog was en zijn vliegtuigbrandstof hoofdzakelijk van de beide eilanden betrok, had men zo weinig vertrouwen in de verdediging van Aruba en Curaçao, dat begin mei 1940 de Britse *Commander-in-Chief America and the West Indies* maatregelen nam voor een bezetting van onze eilanden. De Nederlandse regering was minder voortvarend. Er werden diverse plannen ontworpen, maar ze waren steeds te duur.

KANONNEN
Uiteindelijk besloot de regering, om toch vooral iets te doen, tot de bouw van de kustbatterijen. Daarmee was een bedrag van 2 miljoen gulden gemoeid – toch wel een aardig bedrag voor die tijd. Er werden zes grote kanonnen van 19.2 cm gekocht van de Britse marine. Deze kanonnen dateerden van 1931 en waren nog goed bruikbaar. Ze waren afkomstig van de Britse kruiser Effingham die in 1939 werd verwapend, en die overigens op 17 mei 1940 strijdend bij Narvik (Noorwegen) ten onder ging.
In augustus 1939 vertrok de Commissie-Van der Steen naar de Antillen. Deze commissie was belast met het zoeken naar plaatsen waar op Aruba en Curaçao de kustbatterijen zouden worden opgesteld. Zij concludeerden dat de kustbatterij op Curaçao het best op Steenrijk zou kunnen worden opgesteld en op Aruba op de heuvelrug ten noorden van Pedromosa, Juwana Morto.

Door het uitbreken van de oorlog in mei 1940 waarbij Nederland betrokken raakte, ging er van alles mis. De toestemming voor de zoeklichten werd pas in juli 1940 verleend. Daarna heeft het nog elf maanden geduurd voor de zoeklichten op Curaçao werden ontvangen. Verdere doorlevering naar Aruba werd nogmaals vertraagd omdat bij het uittesten bleek dat de ophanging te zwak was gebouwd. De kanonnen waren inmiddels wel rechtstreeks uit Engeland naar Curaçao verscheept.
Omdat de hoekverdeling bij de Engelsen anders is dan bij de Nederlanders, moesten de richtmiddelen die op de kanonnen zitten eerst naar Nederland worden gestuurd om te worden aangepast. In mei 1940 waren ze nog niet gereed en omdat Nederland in die maand in oorlog raakte, zijn ze nooit meer aangekomen. Ook de afstandsmeters en de vuurleidingstoestellen voor de batterijen zijn nimmer in de Antillen aangekomen.
De commandant van de Van Kinsbergen, kapitein-luitenant-ter-zee John Hoeke had een officier van zijn schip, luitenant-ter-zee 2e klasse Emile Dankmeijer, ter beschikking van de gouverneur gesteld om de algemene leiding te nemen bij de bouw van de kustbatterijen. Dankmeijer werd aangewezen als Commandant der Artillerie Nederlandse Antillen. Uiteindelijk zou hij, doordat hij later met een Curaçaose trouwde, op het eiland blijven. Zijn laatste functie was commandant van de marinebasis Parera.
De kustbatterij op Juwana Morto en die van Steenrijk Curaçao, waren de enige zware batterijen in het Koninkrijk die 360 graden rond konden schieten.

DE BEMANNING
Door de korte voorbereidingstijd moest men aanvankelijk werken met min of meer bijeen gegaarde stuksbemanningen. De training heeft maanden geduurd. Eind 1940 arriveerde een detachement van 31 onderofficieren en manschappen, met twee officieren, van het toen nog bestaande Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL) op Curaçao. Deze versterking is verdeeld over Aruba en Curaçao. De in 1987 overleden kapitein Marinus C. Schram de Jong werd benoemd tot commandant van de kustbatterij op Aruba, de reserve-luitenant der artillerie Ben G.A. Stark op Curaçao. De normale sterkte van de Kustbatterij Steenrijk bedroeg 91 man; die van Juwana Morto op Aruba 96 man.
De stuksbediening bestond uit zestien personen en voor het transport van de munitie waren twaalf man nodig. De drie stukken stonden op een lijn opgesteld met 40 meter tussenruimte. Iets lager gelegen waren twee barakken voor de manschappen, een bedienkeuken, een kantine, een leslokaal, het bureau van de batterijcommandant, sanitaire voorzieningen en dergelijke. Onder de emplacementen lagen de drie munitiemagazijnen, tevens de schuilplaatsen voor het personeel bij een mogelijk bombardement uit de lucht. Levensgevaarlijk natuurlijk, want de daar werkende mensen hadden hun heil moeten zoeken in de ruimten waar ook de munitie lag opgeslagen.
De kustbatterij beschikte over een vrij groot drinkwaterreservoir. Continue elektrische stroom kennen de eilanden pas sinds 1950 en daarom had de kustbatterij een eigen inrichting om stroom op te wekken. Zij was dus geheel zelfvoorzienend.

In augustus 1940 waren de kustbatterijen van Steenrijk en Juwana Morto gereed voor actie overdag. Het heeft tot augustus 1941 geduurd voordat de zoeklichten na grote vertraging werden ontvangen en sindsdien waren de kustbatterijen ook voor normale nachtelijke actie paraat.

GEEN ACTIE
De Kustbatterij Steenrijk is nimmer in actie geweest, evenmin als die op Aruba. Alleen de aanwezigheid van deze kolossale batterijen is voldoende geweest om de vijand van de kust te houden. Toen de oorlog op verschillende fronten in mei en in september 1945 tot een eind kwam, begon de afbouw van de kustbatterijen op Curaçao en Aruba. Op 1 november 1945 werden alle gemobiliseerden naar huis gezonden.
In 1945 is de kustbatterij van Steenrijk afgebroken. Hier en daar ziet men nog wel wat restanten van bijvoorbeeld de commandopost. De tunnels in de berg, waar de munitie lag opgeslagen, bestaan natuurlijk nog. De kustbatterij op Aruba werd gesloten en raakte hierna in verval. In 1980 besloot het eilandsbestuur van Aruba tot de restauratie van 'Juwana Morto'.

Voor het Curaçao Maritime Museum samengesteld door Jack Schellekens.

Bron: 'De forten, verdedigingswerken en geschutstellingen van Curaçao en Bonaire', Dr. J. Hartog.
'Juwana Morto; Kustbatterij Aruba', Dr. J. Hartog.
Met dank aan mevrouw E. Dankmeijer, Mongui Maduro Bibliotheek.

Een van de drie 19.2 cm kanonnen van kustbatterij Steenrijk. Ook op Aruba stonden drie van deze kanonnen.

Het duurde elf maanden voordat de zoeklichten op Curaçao werden ontvangen.

CURAÇAO
MARITIME MUSEUM

Het Curaçao Maritime Museum is gevestigd aan de v/d Brandhofstraat 1. Openingstijden: maandag tot en met zaterdag van negen uur 's ochtends tot vier uur 's middags. Voor informatie kunt u bellen naar telefoonnummer 465-2327.